

ชาติบ้านเมืองและชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ
ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการเมืองการปกครอง และด้านสุขภาพอนามัย

2.3 บทบาทของครูโดยทั่วไป

การปฏิบัติบทบาทของครูนั้นอาจกล่าวได้ว่า ครูมีบทบาทสำคัญ
ในการพัฒนากำลังคน โดยทำหน้าที่หลายประการ ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ตามกฎหมาย
หรือภาระหน้าที่ที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทหน้าที่โดยทั่ว ๆ ไป โดยมีผู้แสดงความ
คิดเห็นไว้ดังนี้

สุจริต เพียรชอบ (2514 : 108) ได้เขียนบทความเรื่อง
"บทบาทของครูในสังคม" สรุปได้ว่า ครูควรมีบทบาทดังนี้

1. บทบาทในการให้การศึกษา โดยให้การศึกษาแก่นักเรียนอัน
เป็นหน้าที่โดยตรง และให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและ
ทางอ้อม
2. บทบาทในการอบรมศีลธรรมจรรยาแก่นักเรียน ให้เป็นแบบ
ฉบับที่ดีแก่นักเรียนและประชาชน ทั้งในด้านความประพฤติและวางตนในด้านต่าง ๆ
3. บทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งอาจทำได้ทั้งในเวลา
สอน และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และครูต้องทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้รักษา ถ่าย
ทอด และฟื้นฟูวัฒนธรรม
4. บทบาทในการร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างประ โยชน์แก่
ชุมชนที่ตนเป็นสมาชิก
5. บทบาทในการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน
6. บทบาทในการศึกษา วิจัยและวิเคราะห์สังคม ซึ่งผลจากการ
ศึกษาและ วิจัยจะก่อให้เกิดประ โยชน์ทั้ง ในด้านการจัดหลักสูตร การปรับปรุงหลัก-

สูตร การสอน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งการปรับตัวของครูให้เข้ากับสภาพสังคมนั้น ๆ

7. บทบาทในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความช่วยเหลือ การให้บริการซึ่งกันและกัน ครูสามารถใช้บริการที่มีอยู่ในชุมชนในด้านเอกสาร อุปกรณ์ สื่อทัศนศึกษา วิทยากร การสัมภาษณ์ การศึกษานอกสถานที่ หรือทัศนศึกษา

8. บทบาทในการปฏิรูปสังคม เมื่อพบจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องของสังคม

นอกจากนี้ คณะกรรมการการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา (2518 : 172-174) ได้ประมวลวิเคราะห์ลักษณะและบทบาทที่พึงประสงค์ของครูเกี่ยวกับบทบาทของครูต่อสังคมไว้คือ

1. มีความรู้และความสนใจในการเกษตรพอที่จะเข้าใจและสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเกษตร ในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี โดยคำนึงว่าลักษณะสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม
2. ส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตยแก่ชุมชนโดยประพฤติเป็นแบบอย่าง และชักนำผู้อื่นให้ปฏิบัติตามโอกาสอันเหมาะสม
3. รักความยุติธรรมและกล้าหาญที่จะต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของสังคมด้วยสติปัญญา ตามกระบวนการที่ถูกต้องเหมาะสมตามครรลองของขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและตามสิทธิแห่งกฎหมาย
4. หาโอกาสเข้ามีส่วนร่วมโดยเต็มใจในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่น อุทิศตนเป็นที่ปรึกษา หรือช่วยแก้ปัญหาของท้องถิ่นโดยเฉพาะชนบท เพื่อสร้างสัมพันธภาพและความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในท้องถิ่น

จากมติของที่ประชุมสัมมนาของสมาชิกศาสนสัมพันธ์แห่งประเทศไทย (2525 : 48-51) ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มกราคม 2525 ได้กำหนดบทบาทของ ครุค่อสังคมไว้ดังนี้

1. ครูควรทำตนเป็นผู้นำของชุมชน ช่วยในการพัฒนาชุมชนให้สงบสุข และเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ เช่น เรื่องการอาชีพ อนามัย การรู้จัก สิทธิและหน้าที่ของตน การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การส่งเสริมศีลธรรมและ จิตใจ

2. ครูควรร่วมในองค์การ สมาคมหรือชมรมที่ส่งเสริมศาสนาวัฒนธรรม และงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม และช่วยแก้ปัญหา ของสังคม

3. ช่วยส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ เป็นประมุข ชักจูงประชาชนให้สนใจการเลือกตั้ง และใช้สิทธิในการเลือกตั้ง โดย ไม่เห็นแก่อำมิสินจ้าง

4. ช่วยให้คำแนะนำแก่ชุมชน ในเรื่องความมั่นคงของชาติ ป้องกัน ผู้บ่อนทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม และเป็นผู้ประสานงานในการสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน

จากบทบาทของครูโรงเรียนประถมศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่าครูใน โรงเรียนประถมศึกษานั้น มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ อนามัย และด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งควรปฏิบัติเพื่อเป็นการพัฒนาชุมชนตาม นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยมีแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้านการศึกษา

บทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา เป็นบทบาทที่สำคัญ บทบาทหนึ่งและเป็นบทบาทที่ครูมีความถนัดเป็นพิเศษ เพราะการให้การศึกษา เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้มีอาชีพครู ดังนั้น ครูสามารถพัฒนาชุมชนด้านนี้ โดยการ ใช้ประโยชน์จากวัสดุอุปกรณ์ และอาคารสถานที่ที่โรงเรียนมีอยู่ บทบาทดังกล่าว ได้มีผู้ให้ความเห็นที่เน้นให้เห็นความสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยผ่านกระบวนการให้การศึกษา เช่น ทองคุณ หงส์พันธ์ (2526 : 18) ให้ความหมายของการให้การศึกษาในการพัฒนาชุมชนว่า หมายถึง การให้ศึกษาอบรมแก่ประชาชนในทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ โดยใช้วิธีการศึกษาอบรมแบบต่าง ๆ เช่น การให้ข่าวสาร เอกสารวิทยุ โทรทัศน์ การสาธิต วิธีปฏิบัติการประชุม บรรยาย การจัดทัศนศึกษา เพื่อเร่งเร้าให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในอันที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ ที่ไม่ดีของชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากยิ่งขึ้น ชนิดา รัชพลเมือง (2526 : 168) ให้ทัศนะว่า การพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา ถือว่าเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของผู้บริหาร โรงเรียนและครู โดยผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้คอยนิเทศ ควบคุมกำกับ ให้ครูปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมาย โดยการพยายามให้ความรู้ความสามารถ และใช้ประโยชน์จากวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน ซึ่งการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนหรือพัฒนาชุมชน ควรดำเนินการดังนี้คือ

1. จัดหลักสูตรการเรียนการสอน พยายามเน้นหนักในด้านปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น
2. การจัดการศึกษามุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันจริง ๆ ได้
3. ปรับปรุงโรงเรียนให้เป็นศูนย์ประสานงานบริการด้านวิชาการและข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน

นอกจากนี้ ทิทาพร วรรณประภา (2525 : 40) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนไว้ว่า

1. จัดการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
2. เป็นผู้ทำและกระตุ้นประชาชนในท้องถิ่นให้เข้าใจและมองเห็นความสำคัญของการศึกษา
3. จัดโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางทางวิชาการ ให้ประชาชนมาใช้บริการ

ส่วนลักษณะการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนนั้น คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2521 : 8-9) ได้สรุปว่า อาจจัดได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่

ทางตรง เช่น การจัดการศึกษาผู้ใหญ่ จัดชั้นเรียนให้แก่ผู้ที่ไม่รู้หนังสือในตอนเย็น เพื่อสอนวิชาชีพต่าง ๆ การบัญชี การค้าขาย ฯลฯ โดยใช้สถานที่เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆที่โรงเรียนมีอยู่ ครูอาจจะสอนเอง หรือเชิญวิทยากร หรืออาสาสมัครมาช่วยสอน

ทางอ้อม เช่น จัดสอนวิชาการ วิชาอาชีพ ลักษณะนิสัยอันดีงามให้แก่เด็ก โดยผู้ปกครองก็อาจได้รับความรู้ขึ้น ๆ ด้วย ได้แก่ การสอนสุขศึกษา สุขนิสัยในการรับประทานอาหาร การรักษาความสะอาด การเลือกอาหารที่มีประโยชน์ การรู้จักใช้ห้องน้ำห้องส้วม การแปรงฟันให้ถูกวิธี การรักษาความสะอาดของร่างกาย และการป้องกันโรคต่าง ๆ

นอกจากนี้ อาจใช้วิธีเขียนบทความเผยแพร่ถึงประชาชน โดยจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาคมครูและผู้ปกครองโดยการบรรยาย อภิปรายเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไป การใช้สถานที่ของโรงเรียนเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน เช่น การสาธิตวิชาการอาชีพ จัดฉาย

ภาพยนตร์ จัดปาฐกถา การแสดงดนตรี หรือจัดให้มีพระธรรมเทศนาขึ้นในวันพระ หรือโอกาสวันสำคัญทางศาสนา

การนำความรู้สู่ชุมชน เป็นการพัฒนาชุมชนให้มีความรู้ ความเข้าใจใน สภาพความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น จึงถือได้ว่าการศึกษาคือการพัฒนาคนที่ จะจัด ความไม่รู้ให้หมด ไปซึ่ง เป็นบทบาทสำคัญของครูที่อยู่ในชุมชน

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

สภาพเศรษฐกิจในชุมชนชนบท นับว่าเป็นปัจจัยหลักของประเทศอีกประ- การหนึ่ง และเป็นตัวชี้วัดถึงคุณภาพของประชากร ได้เป็นอย่างดี และเป็นที่แน่นอน ว่าหากเศรษฐกิจในชนบทไม่ดี ประชาชนก็จะ ไม่มีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาใด ๆ ที่หน่วยงานต่าง ๆ พยายามช่วยเหลือ ครูในโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งอยู่ในพื้นที่ และรู้ข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนเป็นอย่างดีควรใช้ความรู้ความสามารถและมีบทบาท ในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจและอาชีพ เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถทางเศรษฐกิจ รู้จักที่จะเป็นผู้บริโภค ผู้ผลิตและรู้จักออกออม สามารถประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องคอยรับความช่วยเหลือจากสังคมภายนอก (กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ, 2525 : 1 - 5) ซึ่งคณะอาจารย์ ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา, (2531 : 211-212) ได้สรุปว่า บทบาทที่ครูจะพัฒนา ชุมชนด้านเศรษฐกิจและสังคม ควรจะดำเนินการ

1. ให้ความรู้แก่นักเรียน ทั้งเพื่อให้เกิดการพัฒนาทางสติปัญญาอย่าง เต็มที่พร้อมกับเน้นทักษะ ในการทำงานต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนทำงานได้อย่างมี คุณภาพ ลดการสูญเปล่าทางการศึกษา

2. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เช่น ปลูกผัก ทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ขายของ และงานอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่กระทบ กระเทือนต่อการเรียน

3. จัดและส่งเสริมกิจกรรมสหกรณ์ร้านค้าในโรงเรียนอย่างจริงจัง ให้นักเรียนได้เข้าใจหลักการของสหกรณ์อย่างแท้จริง ประเภทสินค้าในร้านค้า สหกรณ์ควรมีผลผลิตที่เป็นผลงานของนักเรียนด้วย เช่น ผลผลิตทางการเกษตร งานคหกรรมและงานศิลปะ เพื่อส่งเสริมการผลิต และการขายให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น ความรู้เหล่านี้จะส่งผลถึงผู้ปกครองด้วย

4. สร้างนิสัยการประหยัดกับนักเรียน โดยส่งเสริมการออมทรัพย์ และมีครูร่วมโครงการด้วย เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี

5. ให้คำปรึกษาแนะแนวทางแก่เยาวชนและประชาชนในท้องถิ่น ในการริเริ่มงานอาชีพใหม่ ๆ

6. แสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ จัดฝึกอบรมอาชีพใหม่ ๆ ให้ประชาชนในท้องถิ่น

7. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาพอนามัย ให้ประชาชนมีโอกาสได้รับความรู้ด้านโภชนาการที่ถูกต้อง การรักษาความสะอาด การวางแผนครอบครัว ซึ่งเป็นความรู้และความจำเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนา เศรษฐกิจของครอบครัว และของชาติบ้านเมือง

8. ส่งเสริมการผลิตและการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการผลิต เพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิตผลทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยครูสามารถใช้ความรู้ตามสายวิชาที่เรียนมา

นอกจากนี้ โรงเรียนยังอาจช่วยเหลือชุมชนได้ โดยจัดโรงเรียนให้มี แหล่งสาธิตความรู้ด้านการประกอบอาชีพ เช่น สาธิตการเกษตร สาธิตการเลี้ยง ไก่ สาธิตแปงดอกไม้และพืชผักต่าง ๆ พร้อมกับปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ถูกต้องให้กับ นักเรียนและชุมชน เช่น คณะอาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2521 : 77) ได้กล่าวไว้โดยสรุปคือ

1. การแสวงหาความรู้ และรับฟังข่าวสารเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับผลผลิตจากอาชีพในชุมชน เพื่อจะได้ทราบราคาในท้องตลาดและแนวโน้มของตลาด ได้ทันเหตุการณ์
2. ครูเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านการนิยมใช้ของไทย และของพื้นเมือง
3. การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยพัฒนาชุมชน บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูในด้านเศรษฐกิจและอาชีพนี้ ครูที่ไม่มีความถนัดในด้านการอาชีพอื่น ๆ แต่อาจมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้อย่างดีโดยการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูในด้านสังคมและวัฒนธรรม

เนื่องจากครูในโรงเรียนประถมศึกษาชั้นนั้น มีความใกล้ชิดกับชุมชนมาก แม้ว่าจะไม่ใช่เป็นคนในพื้นที่ แต่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้สภาพของสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปตามเป้าหมายของโรงเรียน และพัฒนาพื้นที่ได้ตามความต้องการของชุมชน โดยเฉพาะในสภาพปัจจุบันความเจริญทางด้านวัตถุมีอัตราสูงและเป็นไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการบีบคั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการด้านการขนส่ง ทำให้วัฒนธรรมถ่ายเทและหลั่งไหลเข้ามาอย่างมากมาย (สมภาพ ทองจัน, 2525 : 36) ทำให้สังคมและวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง คนในชุมชนชนบทบางส่วนเสื่อมความนิยมในวัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิม จนทำให้มีผลกระทบกระเทือนต่อคุณลักษณะที่ดีที่เคยปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านาน ครูในฐานะเป็นผู้นำทางสติปัญญาในชุมชน จึงต้องมีบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งทิพาพร วรรณ-ประภา (2525 : 41) ได้เสนอแนะว่าครูอาจทำได้ ดังนี้

1. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและร่วมมือในการส่งเสริม แนะนำกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรม ทั้ง ในและนอกโรงเรียน

2. สร้างค่านิยมที่ถูกต้องแก่เยาวชนและประชาชนในท้องถิ่น
3. เป็นตัวกลางประสานงานในความคิดริเริ่มการพัฒนาสังคมใน

ท้องถิ่น

4. การสอนจริยธรรมต้องเน้นในการฝึกปฏิบัติและการกระทำที่เป็น
นิสัยให้แก่เด็ก

จากการสัมมนาของอาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
(2521 : 81-82) ได้เสนอแนะบทบาทของครูต่อสังคมด้านศาสนาและวัฒนธรรม
สรุปได้คือ

1. ครูต้องจัดกิจกรรมทางศาสนาขึ้นในโรงเรียนและให้นักเรียนมี
ส่วนร่วม

2. ครูต้องเข้าใจหลักคำสอนของศาสนา และนำมาปฏิบัติเป็นตัวอย่าง
ที่ดีได้ และยกย่องนักเรียนที่เป็นคนประพฤติดีให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น

3. การจัดการเรียนการสอน ควรสอดแทรกคุณค่าของวัฒนธรรมให้
นักเรียนเข้าใจในความหมายและคุณค่า และใช้สถานที่ที่สำคัญทางศาสนาให้เป็น
ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนให้มากที่สุด

4. ชี้แนะแนวทางการหาความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมให้แก่นักเรียน
นอกจากนี้ ลัดดา เสนาวงษ์ (2532 : 209) ได้เสนอแนะในสิ่งที่ครู
และโรงเรียนควรจัดขึ้นเพื่อบริการชุมชน คือ

1. ทำประวัติท้องถิ่น บุคคลสำคัญของท้องถิ่น ปุชนิยสถาน ประเพณี
นิทานและเพลงพื้นเมือง

2. จัดพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. จัดบริการอุปกรณ์ในพิธีต่าง ๆ

4. จัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น

สรุปได้ว่า บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูในด้านสังคมและวัฒนธรรม นั้นครูจะต้องดำเนินการทั้งลักษณะ เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้สร้างสรรค์ และเป็นผู้อนุรักษ์ที่ดีต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูในด้านสุขภาพอนามัย

ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน นับว่าเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ครูจะต้องเข้าไปมีบทบาทในชุมชน ทั้งนี้เพราะหากชุมชนมีประชากรที่มีสุขภาพไม่แข็งแรงก็ไม่อาจดำเนินการพัฒนาใด ๆ ได้ ครูหรือโรงเรียนนั้นแม้จะไม่มีหน้าที่ในการรักษาพยาบาลโดยตรง แต่ก็มีความที่ช่วยให้อุณหภูมิชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้ (ยวดี กาญจนันชริติ, 2523 : 216-217)

1. ส่งเสริมการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ เพื่อนำมาทำอาหารกลางวัน หรือจำหน่ายเป็นรายได้ เป็นการให้ความรู้และสร้างความสนใจในอาชีพการเกษตร

2. ปรับปรุงการสอนโภชนาการ หรือการจัดสภาพแวดล้อม ให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับภาวะโภชนาการ โดยใช้ห้องเรียนและโรงเรียนเป็นศูนย์กลางจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ทางโภชนาการแก่กลุ่มผู้ปกครอง หรือประชาชนทั่วไป ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น

2.1 จัดอบรมครูผู้สอนวิชาอาหารหรือโภชนาการให้รู้แนวการสอนใหม่ ๆ การใช้อุปกรณ์ และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น

2.2 จัดกิจกรรมต่าง ๆ เมื่อมีโอกาส เช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับอาหาร แนะนำให้รู้จักเลือกอาหารบริโภค

2.3 จัดประกวดบทความ ได้ว่าที่ เชิญวิทยากรมาบรรยายเกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวัน

2.4 เชิญเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมาตรวจสุขภาพและแนะนำอาหารที่มีประโยชน์

2.5 ตั้งชุมนุมผู้ปกครอง จัดกิจกรรมสาธิตการทำอาหารที่สงวนคุณค่า สาธิตเกี่ยวกับอาหารและการเกษตร

2.6 เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับอาหาร เช่น การใช้สีผสมอาหาร การเลือกซื้ออาหาร

3. จัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน

นอกจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัยนักเรียนดังกล่าวแล้ว คณะอาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2521 : 72-75) ได้สรุปว่า ครูควรมีบทบาทในการพัฒนาสุขภาพอนามัยของชุมชน คือ

1. เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย โรคติดต่อ โดยการจัดนิทรรศการในโรงเรียน เชิญวิทยากรพิเศษมาบรรยาย และเชิญผู้ปกครองนักเรียนเข้ารับฟัง

2. เมื่อเกิดโรคติดต่อขึ้นในชุมชน ครูควรให้ความรู้ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้ทราบ และแนะแนวทางการระวังรักษามิให้เกิดโรค

3. จัดเตรียมหนังสือ เอกสารเกี่ยวกับความรู้ทางสุขภาพ ความรู้ในเรื่องยาชนิดต่าง ๆ ไว้ในห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน

4. เป็นผู้นำชุมชนในการติดต่อประสานงานกับสถานอนามัย หรือโรงพยาบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการชักชวนให้ประชาชนไปฉีดยา ฉีดวัคซีน หรือป้องกันโรคติดต่อต่าง ๆ

5. หากมีบุคคลเจ็บป่วย และไม่ยอมไปรับการรักษาจากสถานอนามัย หรือโรงพยาบาล ควรไปเยี่ยมเยียนให้คำแนะนำ ให้ไปรับการรักษา หากมีปัญหาคความยากจนหรืออื่น ๆ ก็ช่วยติดต่อนักสังคมสงเคราะห์ให้

6. แนะนำชุมชนให้เห็นความสำคัญของการพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกาย การรู้จักรักษาสุขภาพจิตตามแนวทางพุทธศาสนา ร่วมกับประชาชนสร้างที่พักผ่อน เช่น สนามเด็กเล่น

7. ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการอบรมอาสาสมัคร ผู้ช่วยอาสาสมัคร โดยการช่วยสอนโภชนาศึกษา

8. ให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่อนามัย ในการบริการด้านสุขภาพแก่ประชาชน เช่น ให้ใช้สถานที่ภายในโรงเรียน เพื่อให้ประชาชนรับบริการฉีดวัคซีน รับบริการวางแผนครอบครัว เป็นต้น

9. ครูควรเป็นผู้มีสุขภาพอนามัยดี มีสุนิษยัตี เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนเช่น มีความสะอาดเรียบร้อย และไม่เสพสิ่งเสพติด

ปัญหาสุขภาพอนามัยอีกประการหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ในสังคมปัจจุบันคือ การคิดสิ่งเสพติดชนิดต่าง ๆ แม้จะเป็นส่วนน้อย แต่ก็อันตรายและมีผลต่อสังคมด้านต่าง ๆ ตามมามากมาย ครูจึงต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเยาวชน ติดต่อสัมพันธ์กับผู้ปกครองและระดมความคิดในการที่จะจัดกิจกรรมที่เหมาะสมขึ้นในชุมชน เพื่อให้เยาวชนใช้เวลาในทางที่สมควร เช่น การจัดสถานที่สำหรับเล่นกีฬา การสนับสนุนอุปกรณ์กีฬาต่าง ๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนชนบทนั้น เป็นภาระหน้าที่ประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนนั้นด้วย

บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูในด้านการเมืองการปกครอง

ความรู้ในเรื่องการเมืองการปกครองของประชาชนในชนบทเป็นปัญหาหนึ่งในการพัฒนาประเทศในระบอบประชาธิปไตย จากการศึกษาการเลือกตั้งในระดับต่าง ๆ จะเห็นว่า ต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง และทุกวิถีทาง เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้สิทธิ์ออกเสียง ถึงกระนั้นก็ตาม จำนวนร้อยละในการไปออกเสียงเลือกตั้งก็ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ดังเช่นผลการวิเคราะห์การ

เลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ของชัยรัตน์ พัฒนเจริญ (2518 : 54) พบว่าประชาชน ไปใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้งน้อย และส่วนใหญ่ไปเลือกตั้งเพราะถูกขอร้องจากเจ้าหน้าที่และผู้สมัคร ไม่ได้ไปเพราะความรู้สึกสำนึกในหน้าที่ทางการเมือง สภาพการณ์เช่นนี้ครูจึงควรมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนทางด้านการเมืองการปกครอง ด้วยวิธีการที่สมควรกระทำ ซึ่งคณะอาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา (2531 : 210-211) ได้เสนอแนะไว้คือ

1. ให้ความรู้ความเข้าใจแก่เยาวชน และประชาชนทั่วไปในเรื่องระบอบการปกครองของประเทศ โดยเฉพาะระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. ฝึกหัดให้เยาวชนในโรงเรียนรู้จักการนำรูปแบบการปกครองประเทศมาใช้กับการดำเนินกิจกรรมบางอย่างในโรงเรียน เช่น การจัดตั้งสภานักเรียนนักศึกษา การเลือกผู้นำกลุ่ม และการแสดงความคิดเห็นในระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น
3. เป็นตัวแทนของรัฐบาลในการเชิญชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิ์ใช้เสียงในการเลือกผู้แทนในระดับต่าง ๆ
4. สร้างค่านิยมให้แก่ประชาชนให้เห็นความสำคัญของการทำงานในระบบพรรค หรือระบบกลุ่ม
5. แนะนำประชาชนมิให้เห็นแก่อำมีสินจ้าง เวลามีการเลือกผู้แทนระดับต่าง ๆ

นอกจากนี้แล้ว ครูควรทำตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีให้ประชาชนนิยมศรัทธา อันจะมีผลต่อการทำหน้าที่แนะนำสิ่งที่ดีงามแก่ประชาชนได้ประสบผลสำเร็จ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ธวัช ทันโตภาส (2521 : 85-88) ได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของโรงเรียนชุมชนในประเทศไทยต่อการพัฒนาชุมชน เขตการศึกษา 12 พบว่า โรงเรียนมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนให้เจริญ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเป็นอย่างดี ส่วนอุปสรรคที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนของโรงเรียนชุมชนได้แก่ บุคลากรของโรงเรียนขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการ จำนวนบุคลากรไม่เพียงพอ และปัญหาการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับ อิสลามวิทยาลัย (2521 : 33-35) ซึ่งได้สำรวจความต้องการของประชาชนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการก่อตั้งโรงเรียนชุมชนระดับมัธยมศึกษา ในปี พ.ศ. 2521 พบว่า ประชาชนในชุมชนสนับสนุนให้มีการก่อตั้งโรงเรียน และได้เสนอแนะว่าโรงเรียนควรเปิดสอนวิชาชีฟต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า เย็บผ้า และอื่น ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการให้บริการของทางโรงเรียน ประชาชนมีความเห็นว่า โรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางจัดงานรื่นเริงประจำปีตามประเพณี โรงเรียนควรให้บริการด้านห้องสมุดแก่ประชาชนในวันหยุด และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น จะเห็นได้ว่าประชาชนมีความต้องการให้โรงเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านอาชีพ เศรษฐกิจ ด้านนันทนาการ ด้านวัฒนธรรม และด้านการศึกษาแก่ชุมชนพร้อมกันนี้ ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2523 : 93-101) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การดำเนินงานโรงเรียนชุมชนในเขตการศึกษา 1 โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครู ครูใหญ่ และกรรมการศึกษาของโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของโรงเรียนมีปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนเครื่องมือสำหรับสอนวิชาชีพ ครูผู้สอนขาดความรู้ในการปรับปรุง และการใช้หลักสูตรการสอน ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานราชการอื่น ๆ ตลอดจนขาดการประชาสัมพันธ์

และที่สำคัญผู้ดำเนินงานในโรงเรียนชุมชนไม่เข้าใจหลักการการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนที่ถูกต้อง ส่วนบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูนั้น สะอาด พองอินทร์ (2527 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูประถมศึกษา ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ตามการรับรู้ของครู และผู้บริหารการศึกษา ในเขตการศึกษา 8 การวิจัยพบว่า บทบาทของครูที่ปฏิบัติจริงในการพัฒนาชุมชนตามความคิดเห็นของครู คือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนผู้บริหารการศึกษาเห็นว่าบทบาทที่ครูปฏิบัติจริงมากที่สุดคือ ด้านการเมืองและการปกครอง ส่วนบทบาทที่ครูปฏิบัติน้อยที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ สำหรับบทบาทที่คาดหวังทั้งครูและผู้บริหารศึกษาคาดหวังให้ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม สำหรับบทบาทที่คาดหวังให้ครูปฏิบัติน้อยที่สุดคือ ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ สำหรับปัญหาและอุปสรรคคือ การขาดวัสดุอุปกรณ์ และเครื่องมือ ประชาชนยากจน งบประมาณน้อย บุคลากรขาดความรู้ด้านอาชีพ ประชาชนมีความรู้ที่แตกต่างกัน ตลอดจนครูไม่มีเวลาเพียงพอในการบริการชุมชน และ ศิริณา กระสาทอง (2530 : 114) ทำการวิจัยเรื่อง การรับรู้บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนเขตการศึกษา 11 พบว่า การรับรู้ของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน รวมทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน ครูรับรู้ว่ายบทบาทด้านที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม รองลงมาคือ ด้านสาธารณสุข ด้านการเมืองการปกครองด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ส่วนบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูระดับมัธยมศึกษาชั้น จารุวรรณ วัฒนกุล (2526 : ง-จ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูมัธยมศึกษาระดับตำบล ที่อยู่นอกโครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท เกี่ยวกับหน้าที่ของครู และ โรงเรียนในการพัฒนาชนบท พบว่า โรงเรียนควรมีบทบาทในการพัฒนาชนบททุกด้านในระดับสูง ซึ่ง ได้แก่ ด้าน

เศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพและอนามัย ด้านการเมืองและการปกครอง แต่ในการปฏิบัติจริงนั้น ยังมีการปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำทุกด้าน เนื่องจากปัญหาที่สำคัญได้แก่ ด้านงบประมาณและบุคลากร

งานวิจัยต่างประเทศ

Ramirez (ชาลวียูบี แสงมณี, 2533 : 39 อ้างอิงมาจาก Ramirez, 1959 : 2183-2184) ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ศึกษา กิจกรรมและวิธีดำเนินการของโรงเรียนชุมชนในสหรัฐอเมริกา สรุปผลการวิจัย ได้ว่าวิธีการดำเนินงานของโรงเรียนชุมชนในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ได้เป็นไปตามหลักการและวัตถุประสงค์ของโรงเรียนชุมชนเป็นอย่างดีคือ โรงเรียนใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการดำเนินงาน มีการให้บริการต่าง ๆ แก่ชุมชน มีการสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อจะหาแนวทางแนะนำให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงตนเองและชีวิตในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น มีการใช้แหล่งวิชาในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ได้อาศัยการตัดสินใจของหมู่คณะเป็นหลักในการดำเนินงานตามโครงการของโรงเรียน และได้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับประชาชน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สรุปได้ว่า บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งน่าจะมีตัวแปรที่ทำให้ครูมีบทบาทต่างกัน ที่สำคัญคือ ภูมิสำเนา ที่พักอาศัย ประสบการณ์การทำงาน ประเภทของโรงเรียน จำนวนชั่วโมงที่ครูสอน ความห่างไกลของชุมชนที่ตั้งโรงเรียน และสายวิชาที่ครูจบการศึกษา ดังมีการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ ดังนี้

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิสำเนาของครูในโรงเรียนประถมศึกษา กับการพัฒนาชุมชน

ในการเข้ารับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาตินั้น ครูส่วนใหญ่มักจะได้รับการบรรจุในพื้นที่

ที่มีใช้ เป็นภูมิสำเนาของตนเองและมักจะขอย้ายกลับภูมิสำเนาเมื่อมีสิทธิ แต่การ
 ขอย้ายดังกล่าว มักจะมีได้รับการพิจารณาอย่างรวดเร็ว จึงทำให้ครูประถมศึกษา
 ส่วนหนึ่งยื่นความจำนงค์ขอย้ายทุก ๆ ปี จนกว่าจะได้รับการพิจารณา สภาพการณ์
 เช่นนี้น่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าครูมีความผูกพันกับภูมิสำเนาเดิมมาก
 กว่าพื้นที่ที่ปฏิบัติราชการอยู่ในขณะนั้น ดังเช่นการวิจัยของ ปรีชา นิพนธ์พิทยา
 (2523 : 93-101) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การดำเนินงานโรงเรียนชุมชนในเขต
 การศึกษา 11 " โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นครู ครูใหญ่ และกรรมการโรงเรียนพบ
 ว่า มีปัญหาสำคัญคือ ครูใหญ่พักอยู่นอกเขตชุมชน ทำให้มีปัญหาเกี่ยวกับการสร้าง
 ความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เนื่องจากต้องกลับบ้านหลังโรงเรียนเลิก ซึ่งสอดคล้องกับ
 งานวิจัยของ ศิริพร เนติบัณฑิต (2527 : 125) ซึ่งกล่าวสรุปว่า "ถ้าพิจารณา
 ในแง่ของการทำงานด้านพัฒนาชุมชน ครูที่มีภูมิสำเนาเดียวกับที่โรงเรียนจะได้
 เปรียบในแง่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของโรงเรียนและชุมชน อันเป็นที่
 ตั้งของโรงเรียน และได้เปรียบในด้านการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูที่จะเข้า
 ไปทำงานในชุมชนกับคนในชุมชน" นอกจากนี้ประสิทธิ์ พานิชวงษ์ (2522 : 140)
 ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูใหญ่ที่มีต่อการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลเป็นโรง-
 เรียนชุมชน เกี่ยวกับภูมิสำเนาที่มีผลต่อการดำเนินงาน พบว่าครูใหญ่ส่วนมากอยู่
 นอกเขตโรงเรียน และยังปฏิบัติงานสนองความต้องการของชุมชนได้ไม่ดีเท่าที่ควร
 ซึ่งสอดคล้องกับ โทม บุนด์อ (2533 : 135) ได้ทำการวิจัยในเรื่องบทบาทใน
 การพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและคณะกรรมการ
 หมู่บ้านในหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น พบว่าครูที่มีภูมิสำเนาที่เกิดอยู่ในอำเภอเดียวกัน
 กับที่โรงเรียนตั้งอยู่ ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของชุมชนนั้น ๆ
 และมีความต้องการอยากจะให้ชุมชนที่ตนอยู่ได้พัฒนาให้ก้าวหน้า เนื่องจากเป็นถิ่น

ที่เกิดของตัวเอง มีความคุ้นเคยกับผู้ที่ทำงานร่วมกันกับตนเองและประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี เพราะเป็นผู้อยู่ในภูมิลำเนาเดียวกัน ความเป็นมิตร ความเอื้ออาทร ในหมู่ผู้ร่วมงานย่อมมีมาก ทำให้รู้สึกว่าการทำงานพัฒนาชุมชนมีความสะดวกและคล่องตัว จึงทำให้ครูที่มีภูมิลำเนาที่เกิดอยู่ในอำเภอเดียวกันกับที่โรงเรียนตั้งอยู่ มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมาก การดำเนินงานพัฒนาชุมชนก็จะเป็นไปด้วยดีตามไปด้วย สำหรับการบรรจุครูประถมศึกษาเข้ารับราชการนั้น กมลรัตน์ สุกันทรส (2522 : 130) ได้ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาของชุมชน ในเขตการศึกษา 12 และเสนอแนะว่าทางราชการควรบรรจุครูตามภูมิลำเนาเดิม เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงโรงเรียนและชุมชน และเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานพัฒนาชุมชน การที่ครูเป็นบุคคลในท้องถิ่น ช่วยให้ครูได้รับการยอมรับ และไม่เกิดปัญหาทางด้านภาษา และวัฒนธรรมประเพณี ช่วยให้ครูได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชุมชน อันเป็นประโยชน์ในการวางแผนดำเนินงาน โครงการพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้มากที่สุด ภูมิลำเนาของครูจึงมีผลต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูด้วย

สรุปได้ว่า ครูที่ปฏิบัติราชการอยู่ในภูมิลำเนาเดิม น่าจะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้มากขึ้น

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับที่พักของครูกับการพัฒนาชุมชน

วิชัย แข่งขัน (2522 : 65) ได้ศึกษาเรื่องผลของการมีครูประจำและไปกลับในเขตการศึกษา 6 โดยการสำรวจเจตคติของชาวบ้านและนักเรียนที่มีต่อครูที่พักประจำในหมู่บ้าน กับครูที่เดินทางไปกลับ พบว่า ชาวบ้านและนักเรียน มีเจตคติที่ดีต่อครูที่พักประจำในหมู่บ้านมากกว่าครูที่เดินทางไปกลับ และ กมลรัตน์ สุกันทรส (2522 : 130) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพและปัญหาของชุมชนในเขตการศึกษา 12 พบว่า โรงเรียนที่มีครูพักอยู่ห่างจากโรงเรียนมาก ไม่สะดวกต่อการปรับปรุงโรงเรียน และการพัฒนาชุมชน สำหรับที่พักของผู้บริหารโรงเรียนนั้น สนอง คุณมาศ (2528 : 91) ทำการวิจัย เรื่องบทบาทการพัฒนาชุมชนของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารที่พักอาศัยอยู่ในชุมชน และผู้บริหารที่พักอาศัยอยู่นอกชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา ด้านส่งเสริมอาชีพ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านวัฒนธรรมและค่านิยม โดยรวมเฉลี่ยทุกด้าน และจำแนกเป็นรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้บริหารที่มีที่อยู่อาศัยในชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนทุกด้าน และจำแนกเป็นรายด้าน มากกว่าผู้บริหารที่พักอยู่นอกเขตชุมชน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสบการณ์ของครูกับการพัฒนาชุมชน

ประสบการณ์ในการปฏิบัติราชการของครูในโรงเรียนประถมศึกษา เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในสภาพชุมชนแตกต่างกัน โดยที่ครูที่ปฏิบัติราชการมาเป็นเวลานาน จะมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับชุมชนมากกว่าครูที่มีอายุปฏิบัติราชการน้อยกว่า ดังเช่น สุรพงศ์ พูลสุวรรณ (2526 : 77-83) ได้วิจัยเรื่อง "บทบาททางการศึกษาของครูใหญ่ต่อการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ยากจนของเขตการศึกษา 11" ใช้กลุ่มตัวอย่างจากครูใหญ่ครูและประชาชน พบว่า ครูใหญ่ที่มีอายุต่างกัน จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนต่างกัน โดยครูและประชาชนเห็นว่า

ครูใหญ่ที่มีอายุมากขึ้นจะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากขึ้นตามลำดับไปด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากว่าครูใหญ่ที่มีอายุมาก จะมีความพร้อมทางด้านต่าง ๆ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้พร้อมที่จะมีบทบาทมากขึ้น เช่น ฐานะ ความมั่นคงในอาชีพ ครอบครัว มีความรับผิดชอบมากขึ้น และสังคมชนบทยกย่องด้านอาวุโสมีเกียรติยศต่อครูใหญ่ที่สูงอายุ ทำให้ครูใหญ่ได้รับกำลังใจที่จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากกว่าครูใหญ่ที่มีอายุน้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาพร สุชี (2529 :97) ซึ่งพบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากมักจะสร้างสมความรู้ความสามารถ ความชำนาญในการทำงานไว้มากเช่นกัน จึงมีผลทำให้สมรรถภาพในการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ สูงกว่าครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานน้อย และ บุญเลิศ นนทลือชา (2526 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ความมุ่งหวังของผู้นำท้องถิ่นเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชนชนบท กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) คณะกรรมการสตรีประจำหมู่บ้าน (กพสม.) ผู้นำเยาวชน และกลุ่มครูในชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้นำท้องถิ่นมีความมุ่งหวังเกี่ยวกับบทบาทของครูที่มีต่อชุมชนในชนบทในระดับสูงทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง และพบว่าผู้นำที่มี เพศ อายุ และประสบการณ์ต่างกัน มีความมุ่งหวังต่อบทบาทของครูแตกต่างกัน กลุ่มครูมีความมุ่งหวัง ในด้านสังคมวัฒนธรรมและการเมืองการปกครอง สูงกว่ากลุ่มอื่น ส่วนคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านมีความมุ่งหวังในเศรษฐกิจมากกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มเพศชาย มีความมุ่งหวังมากกว่ากลุ่มเพศหญิง และกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่าจะมีความมุ่งหวังสูงกว่ากลุ่มที่มีประสบการณ์น้อย

จากแนวความคิด และการศึกษาวิจัยดังกล่าว สรุปได้ว่า ประสบการณ์ในการปฏิบัติราชการของครูประถมศึกษา โดยคำนึงจากระยะเวลาการรับราชการที่แตกต่างกัน น่าจะมีผลต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้วย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเภทของโรงเรียนใน-นอกโครงการ

กศ. พช. ของครูกับการพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานโครงการ กศ. พช. ในโรงเรียนประถมศึกษาชั้น จะได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งเพื่อดำเนินงานตามโครงการ กศ. พช. เช่น ศูนย์ดำเนินงานโครงการ กศ. พช. ที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดสงขลา สตูล พัทลุง บัตตานี และนครศรีธรรมราช ได้ประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการ กศ. พช. จำนวน 32 โรงเรียนใน 5 จังหวัด ในปีงบประมาณ 2528 พบว่า ร้อยละ 80 ของโรงเรียนที่จัดกิจกรรมตามโครงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการวิจัยพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี (ชาญวิทย์ แสงมณี, 2533 : 44) ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินโครงการ กศ. พช. ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชุมพร โดยสำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพร ซึ่งพบว่าในปีการศึกษา 2533 ร้อยละ 87.96 ของโรงเรียนในโครงการ กศ. พช. ของจังหวัดชุมพร สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับนโยบายอยู่ในระดับดี (สำนักงานการศึกษาจังหวัดชุมพร, 2534 : 7) ประกอบกับ โทม บัญต่อ (2533 : 124-125) ได้เสนอสภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนที่ครูกับคณะกรรมการหมู่บ้านมีความเห็นตรงกันคือ การขาดงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน และสมุณฑา แยมเจริญ (2526 : 130) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียน มพช. กับครูโรงเรียนมัธยมในท้องถิ่นใกล้เคียงพบว่า ครูในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนา-ชนบท (มพช.) และนอกโครงการเห็นด้วยอย่างยิ่งจะให้ครูเข้ามาร่วมงานพัฒนาชุมชน และพบว่า ครูโรงเรียน มพช. มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการ ทั้งนี้เพราะโรงเรียนในโครงการ มพช. นั้นมีงบประมาณสนับสนุนทั้งวัสดุอุปกรณ์ และความรู้ของครูในการจัดกิจกรรมเพื่อบริการแก่ชุมชน

สรุปได้ว่า ครูที่ปฏิบัติราชการอยู่ในโรงเรียนโครงการ กศ.พช. และในโรงเรียนนอกโครงการ กศ.พช. มีปัจจัยสนับสนุนแตกต่างกัน จึงน่าจะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน แตกต่างกัน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงที่ครูสอนกับการพัฒนาชุมชน

โถม บุญต่อ (2533 : 144) ได้ศึกษาพบว่า ครูต้องใช้เวลาเกือบทั้งหมดเพื่อการจัดการเรียนการสอน ซึ่งครูมีชั่วโมงสอนระหว่าง 21-25 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ ถึงร้อยละ 48.4 และครูที่มีชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์มากกว่า 25 ชั่วโมง มีร้อยละ 27.3 ทำให้ครูไม่มีเวลาเพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชนในเวลาราชการได้ นอกจากภาระการสอนประจำวันแล้ว ครูยังต้องปฏิบัติหน้าที่พิเศษอื่น ๆ อีกหลายด้าน และมารศรี รัตนกันทา (2524 : 100) ได้ศึกษาความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชน พบว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนคือ ครูหาเวลาและโอกาสได้ยาก เพราะมีชั่วโมงสอนมาก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สะอาด พองอินทร์ (2527 : 173) และศิริณา กระสาทอง (2530 : 130) ที่พบว่า ในการปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาชุมชนของครูนั้น มีปัญหามากในเรื่องของเวลา ทั้งนี้เพราะ ครูประถมศึกษาส่วนใหญ่จะสอนประจำชั้น โดยสอนทุกวิชา จากประสบการณ์ของผู้วิจัยซึ่งทำหน้าที่นิเทศการศึกษา พบว่า ครูประถมศึกษานั้น นอกจากจะสอนประจำชั้นทุกวิชา และรับผิดชอบนักเรียนตลอดเวลาแล้ว ยังต้องปฏิบัติหน้าที่โครงการพิเศษตามนโยบายการเร่งรัดคุณภาพการศึกษาในด้านต่าง ๆ อีกด้วย พร้อมกันนั้นต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งเพื่อเตรียมการสอน การจัดทำอุปกรณ์การสอนและการตรวจงานของนักเรียน นอกจากภารกิจหน้าที่ในช่วงเวลาราชการแล้ว ครูประถมศึกษาส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก จึงต้องประกอบอาชีพรอง เช่น อาชีพด้านการเกษตร ทำให้ครูมีเวลาสำหรับบริการชุมชนน้อยลง ซึ่งตรงกับผลการวิจัยของ อาไพ วิทย์วิโรจน์ (2521 : 47) ได้ศึกษาบทบาทของครูต่อการวางแผนครอบครัวในชุมชน : ศึกษา

เฉพาะกรณีในเขตชนบุรี พบว่า ความเห็นของครูในด้านบทบาทของตนเองต่อชุมชน กับเวลาที่ใช้ในการปฏิบัติงานนั้น ครูมีความเห็นด้วยอย่างยิ่งกับการออกไปมีบทบาท ในชุมชนถึงร้อยละ 94 แต่อุปสรรคที่สำคัญคือ เวลาที่จะใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งครู ตอบว่าไม่มีเวลาเลย ร้อยละ 14.67 มีเวลาน้อย ร้อยละ 47.67 และมีเวลาพอ สมควรเพียงร้อยละ 36

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าว น่าจะเป็นข้อสังเกตได้ว่า หากครูใน โรงเรียนประถมศึกษามีโอกาสสามารถลดภาระกิจที่รับผิดชอบประจำวันลง ได้ส่วนหนึ่ง จะ ทำให้มีโอกาสร่วมสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน นำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้มากขึ้น หรือ ครูที่มีจำนวนชั่วโมงสอนต่างกัน น่าจะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนต่างกัน

การศึกษาเกี่ยวกับความห่างไกลของชุมชนที่ตั้งโรงเรียนถึง สถานที่ราชการระดับอำเภอ กับบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครู

การศึกษาเกี่ยวกับระยะทางนี้ ผู้วิจัยยังไม่ค้นพบการวิจัยใด ๆ ที่สนับสนุนว่าระยะทางระหว่างชุมชนถึงสถานที่ราชการระดับอำเภอนั้น มีผลต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครู แต่ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องนี้ ทั้งนี้เพราะจาก ประสพการณ์ที่ผู้วิจัยเคยสอนอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา และจากประสพการณ์ การทำหน้าที่นี้เทศการศึกษาในระดับอำเภอนั้นมีข้อสังเกตว่า โรงเรียนประถมศึกษา มักจะตั้งอยู่ในย่านกลางชุมชนของพื้นที่ ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ระยะทางจากโรงเรียนถึงที่ว่าการอำเภอ เป็นระยะทางเฉลี่ยของหมู่บ้านหรือ ชุมชนนั้นถึงอำเภอด้วย สำหรับชุมชนที่มีระยะทางห่างไกลจากอำเภอ มักจะมีปัญหา การคมนาคมไม่สะดวกด้วย จึงทำให้ชาวบ้านมีโอกาสไปติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ของอำเภอน้อยลง นอกจากความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เท่านั้น พร้อมกันนั้นก็มัก จะนำปัญหาไปพูดคุยปรึกษาหารือกับครูในโรงเรียนประถมศึกษา ด้วยความคาดหวังว่าจะ ได้รับคำแนะนำที่ดี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ครูเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ

นับถือ โดยเฉพาะในชนบทนั้น ชาวบ้านมักจะให้ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาในหมู่บ้านเพราะเชื่อว่าครูเป็นผู้มีความรู้ สามารถติดต่อกับหน่วยราชการอื่น ๆ แทนชาวบ้านได้ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็สามารถติดต่อกับครูได้ง่ายกว่าการติดต่อกับข้าราชการฝ่ายอื่น

จากลักษณะที่ตั้งของ โรงเรียนประถมศึกษา และพฤติกรรมของชาวบ้านที่มีต่อครูในโรงเรียนประถมศึกษาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นวาระยะทางระหว่างชุมชนถึงส่วนราชการ ในระดับอำเภอ น่าจะส่งผลต่อความแตกต่างในบทบาทการพัฒนาชุมชนของครูในโรงเรียนประถมศึกษาด้วย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสายวิชาที่ครูจบการศึกษากับการพัฒนา

ชุมชน

เจริญ โภคผล (2508 : 131) ได้ศึกษาเรื่อง "สำรวจวิธีการและผลการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลให้เป็นโรงเรียนชุมชน เขตการศึกษา 10 " พบว่า การดำเนินงานมีปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ อุปกรณ์การสอน งบประมาณ ความร่วมมือในการดำเนินงาน อาคารเรียน ปริมาณครูและความเหมาะสมของวุฒิครู และ โถงม บัญค่อ (2533 : 128) ได้ศึกษาเรื่อง "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและคณะกรรมการหมู่บ้านพัฒนาดีเด่น" พบว่า บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูที่ปฏิบัติได้น้อยที่สุดคือ บทบาทด้านเศรษฐกิจและอาชีพ การที่ครูปฏิบัติกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและอาชีพน้อย อาจจะเนื่องมาจากโรงเรียนยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะให้ความรู้แนะนำในด้านอาชีพ โดยส่วนใหญ่จะมีบุคลากรที่มีความรู้ด้านวิชาสามัญเท่านั้นซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2523 : 94) ที่พบว่าปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานในโรงเรียนชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จก็คือ การขาดครูผู้สอนวิชาอาชีพ และ

สาร สารทัศนานนท์ (2520 : 7-18) ได้สรุปคุณสมบัติของครูที่ชนบทต้องการไว้ว่า ควรเป็นครูที่มีความรู้พิเศษ เช่น ความรู้ทางการเกษตร งานฝีมือและอื่น ๆ จึงจะสามารถแนะนำผู้อื่นได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เสี่ยงสละต่อการพัฒนาท้องถิ่น สามารถจะเป็นผู้นำของประชาชนในการแก้ปัญหาของท้องถิ่นได้

จากการศึกษาตัวแปรต่าง ๆ อันได้แก่ ภูมิฐานะของครู ที่พักของครู ประสบการณ์การทำงาน ประเภทของโรงเรียน จำนวนชั่วโมงที่สอน ความห่างไกลของชุมชนที่ตั้งโรงเรียน และสายวิชาที่ครูจบการศึกษา พอจะสรุปได้ว่าตัวแปรเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครูในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันในด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัย และด้านการเมืองการปกครอง

ครูนักพัฒนาชุมชน : กรณีตัวอย่าง ครูชบ ยอดแก้ว

ครูชบ ยอดแก้ว เป็นครูในโรงเรียนประถมศึกษา ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนน้ำขาวใน ตำบลน้ำขาวใน อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลามีกุมีลาเนาเดิมอยู่ที่เดียวกับที่ตั้งของโรงเรียน ได้เริ่มต้นการพัฒนาชุมชน ตำบลน้ำขาวใน จากการมองเห็นสภาพปัญหาหลัก 3 ประการ ของชุมชน ซึ่งประชาชนมีอาชีพทำนา ทำสวน คือ

1. ปัญหาทางด้านสุขภาพของประชาชน
2. ปัญหาเศรษฐกิจและอาชีพการงานพื้นฐานของชาวนา
3. ปัญหาการปกครอง

เนื่องจากครูชบ ยอดแก้ว มีความคิดว่าการที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้นั้น จะต้องแก้ปัญหาที่คน แต่เนื่องจากตนเองเป็นครูที่มีฐานะไม่ร่ำรวยและไม่มีอิทธิพลใด ๆ จึงคิดวางแผนว่าต้องเริ่มการปรับปรุงพัฒนาที่ตนเองก่อน โดยถือคติว่า "จะปลูกพืช ต้องเตรียมดิน จะกินต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคนต้องพัฒนาจิตใจ จะพัฒนาใครต้องพัฒนาตัวเอง

ก่อน" และได้ดำเนินการปฏิบัติจริง ให้ตนเองพัฒนาขึ้น จนมีคุณสมบัติ 7 ประการ คือ

1. พึ่งตนเอง มีความเสียสละ เห็นแก่ส่วนรวม ไม่เห็นแก่
ส่วนตัว

2. มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ

3. เป็นคนขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด และอดทน

4. เป็นคนรู้จักคิด วิचारณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

5. มีขันติต่อคำวิจารณ์ รู้ถึงความแตกต่างของบุคคล หรือ
หมู่เหล่า

6. มีจิตใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น

7. ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเป็นผู้รับ ผู้ให้ ผู้นำและ
ผู้ตามที่ดี

เมื่อได้วางพื้นฐานให้กับตนเองแล้ว จึงได้จัดทำโครงการพัฒนา
ประสิทธิภาพบุคคลชั้น โดยมีสาระสำคัญคือ

1. จะแก้ไขปัญหาสุขภาพชาวบ้านให้สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัย
ไข้เจ็บ เน้นอนามัยเป็นหลัก

2. จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยเน้นเรื่องพื้นฐาน
อาชีพชาวบ้านที่มีอยู่แล้ว

3. แก้ไขปัญหาการปกครองภายในหมู่บ้านให้ร่มเย็นเป็นสุข
การเริ่มต้นโครงการ ได้เริ่มต้นที่โรงเรียน เพื่อใช้โรงเรียนเป็น
สื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในหมู่บ้าน โดยสร้างกิจกรรมสนับสนุนการเรียนการสอน
ในโรงเรียน ให้ผลกระทบบอกสู่ภายนอก โครงการดังกล่าวคือ

- โครงการอาหารกลางวัน จะต้องให้เด็กทุกคนรับประทานอาหาร
กลางวัน

- โครงการลักษณะนิสัย สร้างประชาธิปไตยในโรงเรียน
- โครงการเด็กก่อนวัยเรียน
- โครงการเกษตรโรงเรียน
- โครงการสุขศึกษาสายการศึกษา
- โครงการสหกรณ์และการออมทรัพย์
- โครงการพัฒนาหมู่บ้าน
- โครงการเศรษฐกิจชุมชน

โครงการแต่ละอย่างในโรงเรียน สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี จนเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้าน ผู้ปกครองยอมรับในผลงาน และมีความศรัทธาในโรงเรียน โครงการต่าง ๆ ได้รับรางวัลจากทางราชการ มีประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปศึกษาดูงาน ทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากขึ้น ในด้านการนำโครงการออกสู่ชุมชนนั้น ครูชบ จะร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลักเป็นอย่างดี และสอดแทรกการให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน โดยเน้นคุณสมบัติ 7 ประการ เช่นเดียวกับที่ตนเองปฏิบัติ และพัฒนาเป็นพื้นฐานให้กับนักเรียน

อีกโครงการหนึ่งที่ ครูชบ ดำเนินการและชาวบ้านประสบความสำเร็จคือ การออมทรัพย์แบบวงจรพัฒนาชีวิต ซึ่งเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2525 รายได้จากค่าบำรุงการออมทรัพย์ทั้งหมด จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งปันผลคืนให้กับสมาชิกผู้ถือหุ้นครึ่งหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งนำเข้ากองทุนสวัสดิการในหมู่บ้าน สมาชิกที่เจ็บป่วย จะได้รับสวัสดิการด้านรักษาพยาบาลในบางส่วน โครงการนี้คาดว่าในปี พ.ศ. 2536 สมาชิกจะได้รับค่ารักษาพยาบาลรายละ ไม่เกิน 2,000 บาทต่อปี หากถึงแก่กรรม จะได้รับเงินช่วยฌาปนกิจศพ รายละ 1,400 บาท นอกจากนี้ยังได้จัดตั้งกลุ่มยา และกองทุนบัตรสุขภาพประจำหมู่บ้านขึ้นทุกหมู่บ้าน มีการจัดตั้งสหกรณ์ร้านค้า หรือศูนย์สวัสดิการตลาดขึ้นด้วย และแบ่งเงินปันผลให้สมาชิกกลับคืนเมื่อสิ้นปี เป็นการขจัดปัญหาการค้ากำไรเกินควร ป้องกันการเอาเปรียบ

จากพ่อค้า มีเงินทุนของหมู่บ้าน ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม รวบรวมสินค้าจากชาวบ้าน เพื่อนำไปขายในตลาด ทำให้ราคาสูงกว่าการที่ชาวบ้านต่างคนต่างขายกันเอง

จากการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของครูชบ ยอดแก้ว ดังกล่าว ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านน้ำขาวทั้งตำบลดีขึ้นกว่าเดิมมาก ทุกคนมีงานทำ ชาวบ้านร่วมลงแขก ช่วยเหลือกันตลอดเวลา ปัญหาโจรผู้ร้ายที่เกิดขึ้นจากคนภายในหมู่บ้านก็หมดสิ้นไป ชาวบ้านมีหลักประกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย หมู่บ้านยกฐานะขึ้นเป็นหมู่บ้านที่มีสวัสดิการสังคมโดยการพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี (ประเวศ วรรสี, 2532 : 65-70)

จากกรณีตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า บทบาทของครูที่ปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นในชุมชนนั้น เป็นบทบาทที่ครูปฏิบัติได้จริง โดยไม่ต้องกำหนดเป็นระเบียบหรือบทบังคับ แต่เป็นบทบาทที่เกิดขึ้นตามทฤษฎีและมีตัวแปรต่าง ๆ มาสนับสนุนด้วย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องน่าจะสรุปได้ว่า บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูมีระดับมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับสภาพต่าง ๆ หลายประการ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตัวครูเอง ลักษณะ โรงเรียน และสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะภูมิสำเนาที่พักอาศัย ประสบการณ์ในการทำงาน จำนวนชั่วโมงที่สอน ประเภทของโรงเรียน ความห่างไกลของชุมชน และสายวิชาที่ครูจบการศึกษา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติ บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัย และด้านการ

เมืองการปกครองของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร ว่าอยู่ในระดับใด

2. เพื่อเปรียบเทียบระดับบทบาทในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู ในด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และด้านการเมืองการปกครองว่า แตกต่างกันตามภูมิลำเนา ที่พักอาศัย ประสบการณ์ในการทำงาน จำนวนชั่วโมงที่สอน ประเภทของโรงเรียน ความห่างไกลของชุมชน และสายวิชาที่ครูจบการศึกษาหรือไม่

3. เพื่อทราบปัญหาและความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาชุมชนของครู

สมมติฐานการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และแนวความคิดของผู้วิจัยดังกล่าวข้างต้นมาเป็นสมมติฐานดังนี้

1. ครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอำเภอเดียวกันกับโรงเรียนที่ปฏิบัติราชการ มีบทบาทการพัฒนาชุมชนแตกต่างจากครูที่มีภูมิลำเนานอกเขตอำเภอที่ปฏิบัติราชการในด้าน

- 1.1 การศึกษา
- 1.2 เศรษฐกิจและอาชีพ
- 1.3 สังคมและวัฒนธรรม
- 1.4 สุขภาพอนามัย
- 1.5 การเมืองการปกครอง

2. ครูที่มีที่พักอาศัยอยู่ภายในเขตกลุ่มโรงเรียน ที่ปฏิบัติราชการมี

มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างจาก ครูที่มีที่พักอาศัยอยู่นอกเขตกลุ่มโรงเรียน ในแต่ละด้านตามข้อ 1.1-1.5

3. ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่ำกว่า 10 ปี, 10-20 ปี และ 21 ปีขึ้นไป มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกันในแต่ละด้าน ตามข้อ 1.1-1.5

4. ครูที่มีจำนวนชั่วโมงสอน 1-15 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างจากครูที่มีจำนวนชั่วโมงสอน 16 ชั่วโมงขึ้นไปต่อสัปดาห์ ในแต่ละด้าน ตามข้อ 1.1-1.5

5. ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนโครงการ กศ.พช. มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างจากครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนนอกโครงการ กศ.พช. ในแต่ละด้าน ตามข้อ 1.1-1.5

6. ครูที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนที่มีความห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอต่ำกว่า 20 กิโลเมตร มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างจากครูที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนที่มีความห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอ 20 กิโลเมตรขึ้นไป ในแต่ละด้าน ตามข้อ 1.1-1.5

7. ครูที่เรียนจบการศึกษาสายวิชาสามัญ มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนแตกต่างจากครูที่จบการศึกษาสายวิชาชีพในแต่ละด้าน ตามข้อ 1.1-1.5

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการสนับสนุนนโยบายการพัฒนาชุมชนของกระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนที่มีจุดมุ่งหมายให้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน สรุปประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยกล่าวเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความรู้

1.1 ทำให้ทราบระดับการปฏิบัติบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัย และด้านการเมืองการปกครองของครู สังกัดสำนักงานการ- ประถมศึกษาจังหวัดชุมพร

1.2 ทำให้ทราบความแตกต่างของระดับการปฏิบัติบทบาท ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและ วัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัย และด้านการเมืองการปกครองของครู ที่แตกต่าง กันในด้านภูมิลาเนา ที่พักอาศัย ประสบการณ์ในการทำงาน จำนวนชั่วโมงที่สอน ประเภทของโรงเรียน ความห่างไกลของชุมชน และสายวิชาที่จบการศึกษา ว่าแตกต่างกันหรือไม่

1.3 ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะ ในการแก้ไขปัญหาการ ปฏิบัติบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ชุมพร

2. ด้านการนำผลการวิจัย ไปใช้

2.1 ผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาระดับประถมศึกษา มีข้อมูลไปใช้ ในการดำเนินการนิเทศได้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของโรงเรียน

2.2 ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำหรับประกอบการกำหนดลักษณะ งานและบทบาทของครู ในการพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมกับงานของครู ได้ยิ่งขึ้น

2.3 สภาพปัญหาและข้อเสนอแนะบางประการของครูจะเป็น ประโยชน์ต่อครู ผู้บริหารทุกระดับ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน

2.4 ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์และแนวทางสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจงานพัฒนาชุมชน ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนางานพัฒนาชุมชนต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยอาศัยบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร จึงกำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงในการพัฒนาชุมชนของครูในด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมือง การปกครอง
2. เป็นการศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริงในการพัฒนาชุมชนของครูที่ปฏิบัติจริงในปีการศึกษา 2534
3. ประชากร เป็นครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร ในปีการศึกษา 2534 จำนวน 3,013 คน จาก 299 โรงเรียน ทั้งโรงเรียนที่อยู่ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท และโรงเรียนที่อยู่นอกโครงการ
4. ตัวแปรที่ศึกษา คือ
 - 4.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) คือ ครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร โดยพิจารณาจากภูมิลำเนา ที่พักอาศัย ประสบการณ์ในการทำงาน จำนวนชั่วโมงที่สอน ประเภทของโรงเรียน ความห่างไกลของชุมชน และสายวิชาที่จบการศึกษา

4.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครู โดยพิจารณาจากบทบาทในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง

5. ในการวัดระดับบทบาทที่ปฏิบัติจริงในการพัฒนาชุมชนของครู วัดโดยใช้แบบสอบถามว่าครูมีการปฏิบัติกิจกรรมจริงอยู่ในระดับใด กำหนดโดย

ระดับคะแนน	บทบาทที่ปฏิบัติ
1	มีการปฏิบัติไม่เกิน 1 ครั้ง หรือไม่ปฏิบัติเลย
2	มีการปฏิบัติ 2-3 ครั้ง
3	มีการปฏิบัติ 4-5 ครั้ง
4	มีการปฏิบัติ 6-7 ครั้ง
5	มีการปฏิบัติ 8 ครั้งขึ้นไป

ข้อตกลงเบื้องต้น

คำตอบที่ได้รับจากแบบสอบถามจากครูเป็นคำตอบที่ตรงตามสภาพการปฏิบัติจริง

นิยามศัพท์

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ให้นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับ "บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร" ดังนี้

บทบาทในการพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการปฏิบัติจริงของครูในลักษณะที่เป็นผู้มีส่วนร่วม ริเริ่มประสานงาน หรือสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมขึ้น และส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นแก่ชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และด้านการเมืองการปกครอง

ภูมิภาค หมายถึง พื้นที่ที่เป็นบ้านเกิดของครู โดยกำหนดเป็นเขตอำเภอ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ภูมิภาคของครูอยู่ในเขตอำเภอเดียวกันกับโรงเรียนที่ปฏิบัติราชการ และภูมิภาคของครูอยู่นอกเขตอำเภอที่ปฏิบัติราชการ

ที่พักอาศัย หมายถึง สถานที่ที่ครูพักอาศัยในระหว่างปฏิบัติราชการอยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ที่พักอาศัยอยู่ภายในเขตกลุ่มโรงเรียน และที่พักอาศัยอยู่นอกเขตกลุ่มโรงเรียน

ประสบการณ์ในการทำงาน หมายถึง ระยะเวลาที่ครูปฏิบัติหน้าที่ราชการ ตั้งแต่เริ่มรับราชการถึงปีการศึกษา 2534 แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระยะเวลาต่ำกว่า 10 ปี, 10-20 ปี และ 21 ปีขึ้นไป

จำนวนชั่วโมงที่สอน หมายถึง จำนวนชั่วโมงที่ครูทำการสอนประจำชั้นหรือประจำวิชา ในระยะเวลา 1 สัปดาห์ ในโรงเรียนที่ทำการสอน แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ทำการสอน 1-15 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และทำการสอน 16 ชั่วโมงขึ้นไปต่อสัปดาห์ในปีการศึกษา 2534

ประเภทของโรงเรียน หมายถึง การจำแนกโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชุมพร ตามลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ โรงเรียนที่อยู่ในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท และโรงเรียนที่อยู่นอกโครงการ

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) หมายถึง โครงการของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ใช้โรงเรียนประถมศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชนบท โดยจัดการเรียนการสอนให้มีผลเพื่อพัฒนาชุมชนชนบท รวมทั้งการให้บริการความรู้พื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ชนบทในเขตบริการของโรงเรียน

ความห่างไกลของชุมชน หมายถึง ระยะทางจากโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนศูนย์กลางของชุมชน ถึงที่ว่าการอำเภอแต่ละอำเภอโดยเฉลี่ย แบ่งเป็น 2 ระดับคือ ระยะทางต่ำกว่า 20 กิโลเมตร และ 20 กิโลเมตรขึ้นไป

สายวิชาที่จบการศึกษา หมายถึง ประเภทของวิชาที่ครูได้รับวุฒิสุงสุด โดยศึกษาเป็นวิชาเอกในสถาบันการศึกษา แบ่งเป็น 2 สายวิชาคือ สายวิชาสามัญ และสายวิชาอาชีพ

บทบาทด้านการศึกษา หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ขั้นสูงต่อไป และสามารถนำความรู้ที่ได้รับ ไปใช้ปฏิบัติเพื่อชีวิตที่เป็นสุขในสังคม

บทบาทด้านเศรษฐกิจและอาชีพ หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้และทักษะ ในการประกอบอาชีพ

บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสภาพสภาพสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

บทบาทด้านสุขภาพอนามัย หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องสุขภาพอนามัยทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล

บทบาทด้านการเมืองการปกครอง หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมที่ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครอง